

Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών στα χρόνια της "κρίσης". Η δεκαεφτάχρονη συμβολή του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π.

Δ. Ρόκος, Ομότιμος Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.

Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) του Ε.Μ.Π.

"Περιβάλλον και Ανάπτυξη"

Είχα τη μεγάλη τύχη και τιμή να κατάγομαι απ' το Μέτσοβο, την πατρίδα των Ιδρυτών και μεγάλων Ευεργετών του Πολυτεχνείου μας, στην ακριτική ορεινή Ήπειρο.

Έτσι, το παιδικό μου όνειρο ήταν να φοιτήσω κάποτε κι εγώ στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, κι αν μπορέσω, να συμβάλω κι εγώ με τις μικρές μου δυνάμεις, στο να επιστρέψουμε, ως δάσκαλοί του πλέον, ένα μέρος του χρέους μας στην γενέτειρά τους.

Οι μνήμες μου από τα παιδικά μου χρόνια, αλλά και τις μέρες που έζησα στο Μέτσοβο κυριαρχούνταν:

- απ' την μοναδική ομορφιά της φυσικής του πραγματικότητας και τους ανοιχτούς ορίζοντές του,
- απ' τον ζωντανό, καθημερινά, πολιτισμό του, τους γιορτινούς κύκλους κι αντικρυστούς χορούς του και την απaráμιλλη ομορφιά της ξυλογλυπτικής των τέμπλων των εκκλησιών του,
- απ' την ζεστασιά το χειμώνα και τη δροσιά το καλοκαίρι των μικρών πανέμορφων πέτρινων σπιτιών του,
- απ' την αρτιωμένη κοινωνική του ζωή και την έμπρακτη κοινοτική αλληλεγγύη των χωριανών, που ανάμεσα στ' άλλα, αυτοδιαχειριζόταν με σεβασμό, δικαιοσύνη και ισότητα, χωρίς κρατική παρέμβαση ή νομοθετικές διατάξεις τα φυσικά διαθέσιμα του τόπου τους, τα άφθονα καθαρά νερά και τις κοινοτικές βοσκές,
- απ' τα μικρά και όμορφα μεγέθη, ποσότητες και ποιότητες της τοπικής οικονομίας και των τοπικών αγορών του, που όμως ήταν ταυτόχρονα ανοιχτές στις αγορές της Βιέννης, της Βενετίας, του Βουκουρεστίου και της Κωνσταντινούπολης,
- απ' την αγάπη για τον τόπο τους, των Μετσοβιτών της διασποράς, οι οποίοι με σπάνιο ήθος, το προϊόν του μόχθου ολόκληρης της ζωής τους στην ξενιτιά το χάρισαν στην πατρίδα τους, θεμελιώνοντας και στηρίζοντας πρωταρχικά και δια βίου τα μεγαλύτερα, μακροβιότερα και σημαντικότερα έργα και υποδομές, παιδείας, έρευνας, πολιτισμού και αθλητισμού της χώρας μας,
- απ' τους ανθρώπινους ρυθμούς και ταχύτητες μιας ολοκληρωμένης ζωής, που ήταν άξια να βιώνεται, γιατί πάντρευε με ζηλευτή επιτυχία την κοινωνία με την οικονομία, τον πολιτισμό, την κατάλληλη για τον συγκεκριμένο τόπο τεχνική και τεχνολογία, αξιοποιώντας με δεξιότητα και σεβασμό τις ανθρώπινες δυνατότητες και τα τοπικά φυσικά διαθέσιμα και τιμώντας την αληθινή έννοια της πολιτικής ως συνειδητής πράξης υπεύθυνων, μορφωμένων και ενεργών πολιτών και εργαζομένων.

Μεγαλώνοντας σ' ένα περιβάλλον που οι παιδικές μνήμες απ' το Μέτσοβο, η εθνική αντίσταση, η δημοκρατία και η κοινωνική δικαιοσύνη απετέλεσαν βιώματα και θεμελιακής αξίας αναφορές μου, μέσα απ' τα διαβάσματά μου και τις σπουδές στη Φυσική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Πολυτεχνείο, συνειδητοποίησα ότι το ιδεολόγημα της εποχής που κυριαρχούσε στην καθημαγμένη απ' τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο Ελλάδα, αλλά και στην Ευρώπη γενικότερα, το ιδεολόγημα, δηλαδή, της "Ανάπτυξης", όπως το όρισε ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τρούμαν και το υλοποίησε το Σχέδιο Μάρσαλ, στην βαρυμένη και απ' τον εμφύλιο

πόλεμο πατρίδα μας, ως Οικονομική Ανασυγκρότηση του "ελεύθερου" κόσμου, δεν είχε καμιά σχέση μ' αυτό που η κριτική σκέψη μου έβλεπε να ταιριάζει με το εγγενώς θετικό και δημιουργικό και ουσιαστικά ευρύτερο απ' την Οικονομική Αύξηση νόημα της Ανάπτυξης.

Έτσι από το 1963 κι εδώθε, αξιοποιώντας ως επιστημονική μεθοδολογία την διεπιστημονική και ολοκληρωμένη προσέγγιση, έρευνα, ανάλυση, μελέτη και αντιμετώπιση των αντικειμενικά πολύπλοκων και πολυδιάστατων θεμάτων και προβλημάτων της Ανάπτυξης και του Περιβάλλοντος, (Ρόκος 1967, 1970, 1986, 1988αβ, 1990, 1991αβ, 1994, 1998), επιχειρώ να στοιχειοθετήσω και να τεκμηριώσω, αλλά και να υποστηρίξω όχι μόνο επιστημονικά αλλά και πολιτικά το όραμα και το δρόμο για μια Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, για μια Ανάπτυξη δηλαδή που θα είναι σε πλανητικό, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο "ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και κατάλληλα τεχνική/τεχνολογική και θα τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο, όπως αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά στο φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, ως αναπόσπαστο μέρος του και όχι ως κυρίαρχος, ιδιοκτήτης, 'επενδυτής' ή εκμεταλλευτής του" (Ρόκος 2003, 2004, 2005, 2007).

Το ιδεολόγημα της μονοδιάστατης και στρεβλής αναπόδραστα "Ανάπτυξης", δηλαδή της Οικονομικής Αύξησης, κυριάρχησε σ' όλον τον "ελεύθερο" κόσμο από το 1947 ως το 1987 που η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED) του Ο.Η.Ε., αξιοποιώντας τις συμβολές χιλιάδων επιστημόνων, πανεπιστημιακών και πολιτικών απ' όλο τον κόσμο, που συμεριζόταν διαφορετικές αξίες και κοσμοθεωρίες, με την ευθύνη της Gro Harlem Brundtland, κατέληξαν στην Έκθεση "Our Common Future" (WCED 1987), η οποία, μετά από μια θαυμάσια ανάλυση, προτείνει την Sustainable (Διατηρήσιμη) Ανάπτυξη ως λύση στα πολύπλοκα και πολυδιάστατα προβλήματα που γέννησε, διόγκωσε και όξυνε για τον άνθρωπο και το περιβάλλον το αναπτυξιακό μοντέλο που προηγήθηκε.

Ο αμφιλεγόμενος ορισμός, αλλά και το νόημα και τα αποτελέσματα εφαρμογής της Διατηρήσιμης Ανάπτυξης ως της Ανάπτυξης "η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύει τις δυνατότητες ικανοποίησης των αναγκών των μελλοντικών γενεών", αμφισβητήθηκε έντονα και τεκμηριωμένα και με στοιχεία των εκθέσεων Ανθρώπινης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (UNDP 1999, 2001, 2002, 2003), αλλά και από πολλούς επιστήμονες σ' όλο τον κόσμο (Ρόκος 2003, 2004, 2005, Sachs 1992).

Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν κατακάθαρα ότι από το 1992 και μετά, στον αστερισμό της "βιώσιμης" ή "αειφόρου" ανάπτυξης όπως ψιμυθίωσαν στον τόπο μας την Διατηρήσιμη, οι πλούσιοι εξακολουθούν να γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί περισσότεροι και φτωχότεροι.

Οι επανειλημμένες αναθεωρήσεις της Συνθήκης της Λισσαβώνας της Ε.Ε. –η οποία αποτελεί την πολιτική της έκφραση– απέδειξαν την σταθερή αποτυχία της, κι ακόμη, παταγωδώς απέτυχαν και οι σχετικοί στόχοι της χιλιετίας (Millennium Development Goals), (κι αυτό θα φανεί καθαρά αυτές τις μέρες στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών).

Εν τούτοις, το κυρίαρχο χρηματοπιστωτικό σύστημα "διατηρεί" την Διατηρήσιμη ως κόρη οφθαλμού, για να παραπλανά με την ελκυστικότητα μιας α-νόητης "αειφορίας" όσους θέλουν ή αφήνονται να παραπλανηθούν.

Το ότι το 20% του πληθυσμού του πλανήτη μας εξακολουθεί να καρπούται το 86% του παγκόσμιου πλούτου προσδιορίζει με ακρίβεια την ποιότητα μιας τέτοιας ανάπτυξης.

Και αυτό αποτελεί, για οποιονδήποτε θέλει να μην κρύβεται πίσω από δάχτυλό του, ότι το εκ πρώτης όψεως λογικό εκλαϊκευτικό επιχείρημα ενάντια στους διεκδικητές μεγαλύτερης κοινωνικής δικαιοσύνης, "ότι πρώτα πρέπει να μεγαλώσει η πίτα και μετά να την μοιράσουμε δικαιότερα", μ' άλλα λόγια η πολιτική επιλογή στρέβλωσης της ορθής ανάλυσης της Επιτροπής Brundtland, στηρίζει στη θεωρία και την πράξη το νεοφιλελεύθερο ευαγγέλιο της Σχολής του Σικάγου που κυριαρχεί σήμερα, παρά τις εκατόμβες της εφαρμογής του στον

τρίτο κόσμο, τη Χιλή, αλλά και την Αμερική και την Ευρώπη, σήμερα, δηλαδή το ευαγγέλιο: πρώτα "σταθεροποίηση" και μετά "ανάπτυξη".

Για την πίτα αυτή, οι έχοντες και κατέχοντες δεν δημιουργούν ποτέ τις προϋποθέσεις πέραν της διαρκούς αύξησης του μεγέθους της, για διασφάλιση των αναγκαίων ποιοτικών χαρακτηριστικών της, π.χ. να είναι θρεπτική, υγιεινή, νόστιμη, παρασκευασμένη με φρέσκα υλικά από ευχαριστημένους και δίκαια καλοπληρωμένους παραγωγούς, που γι' αυτό θα μένουν δεμένοι με τη γη τους και θα ζουν μια ανθρώπινη ζωή με αξιοπρέπεια και ασφάλεια. Υπάρχουν πάντα και θα υπάρχουν και εν ανάγκη θα λαμβάνονται "όλα τα κατάλληλα μέτρα και πολιτικές" για να υπάρξουν κάθε φορά σε πλανητικό επίπεδο φθηνότεροι οικονομικοί, πολιτικοί, και περιβαλλοντικοί μετανάστες και σε τοπικό περισσότεροι ευέλικτοι ανασφάλιστοι εργαζόμενοι και στρατιές ανέργων, για να μεγαλώνει η πίτα των αφεντικών χωρίς όμως ποτέ αυτή να μοιράζεται σε άλλους εκτός απ' αυτούς.

Η σκόπιμη και σχεδιασμένη πολιτική, πολιτισμική και κοινωνική υπανάπτυξη που συνοδεύει την σημερινή κυρίαρχη αντίληψη και τις επιλογές του παγκοσμιοποιημένου ληστρικού, τοκογλυφικού, χρηματοπιστωτικού συστήματος, των πολιτικών υποτελών του, όπως αυτοί διαπλέκονται με τα Μ.Μ.Ε. τα οποία χειραγωγούν τη μέση κοινωνική συνείδηση και παγιδεύουν και εξουδετερώνουν τελικά την όποια κοινωνική δυναμική, με τη βοήθεια των αφελών (στην καλύτερη περίπτωση), ανεπαρκών (συνήθως) και διακριτικά αργυρώνητων διανοούμενων απολογητών του, για την "ανάπτυξη-ασυδοσία των αγορών", θα διασφαλίζεται έτσι αιωνίως, με πολιτικές λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας, αν δεν υπάρξουν αξιόπιστες εναλλακτικές θεωρίες και πράξεις, από αξιόπιστες πρωτοβουλίες αξιόπιστων συλλογικοτήτων.

Η πολιτική υπανάπτυξη είναι συνέπεια της πολιτικής υποκρισίας και αναξιοπιστίας των δυνάμεων που διεκδικούν ή εναλλάσσονται στην εξουσία, νεοφιλελεύθερων, σοσιαλφιλελεύθερων και συνοδοιπόρων τους, αλλά και της ακρισίας, του κατακερματισμού, του ανταγωνισμού και της περιχαράκωσης των δυνάμεων της αριστεράς, κοινοβουλευτικής και εξωκοινοβουλευτικής και της μηδενιστικής δράσης ορισμένων φερόμενων ως αντιεξουσιαστικών πολιτικών εκφράσεων. Εξαρτάται όμως ταυτόχρονα και από τις συγκεκριμένες στάσεις, συμπεριφορές και επιλογές του κάθε πολίτη, ο οποίος με κριτική σκέψη και επαρκή ολοκληρωμένη μόρφωση θα όφειλε να είναι υπεύθυνος να πάρει, διαλεγόμενος με ειλικρίνεια, ανοχή και σεβασμό στις απόψεις των άλλων, τις τύχες του στα χέρια του, μια που αυτός αποτελεί το πυρηνικό κύτταρο μιας Ολοκληρωμένης Δημοκρατίας, που δεν μπορεί παρά να είναι ταυτόχρονα πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική.

Η πραγματικότητα όμως είναι, ότι και ο πολίτης, στο γενικότερο κλίμα πολιτικής και πολιτισμικής υπανάπτυξης, κατολισθαίνει πολλές φορές να εκφυλίζεται σε εκμαυλιζόμενο μέλος κομματικής και/ή συντεχνιακής πελατείας, παραιτούμενος μακροπρόθεσμα απ' την ζωοποιο δύναμη του.

Το αναξιόπιστο πολιτικό σύστημα –που δεν είναι βέβαια αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο– αφού υπερχρέωσε τη χώρα με μικροπολιτικές επιλογές πελατειακού λαϊκισμού αλλά και συμφέρουσες διαφορικές εύννοιες στο μεγάλο κεφάλαιο και το χρηματοπιστωτικό σύστημα στα πεδία των έργων και των προμηθειών, ορκίζεται ότι θα πληρώσει στο ακέραιο τα χρέη του στους τοκογλύφους δανειστές του, τις απολύτως αναξιόπιστες αγορές δηλαδή που εξακολουθούν να οδηγούν τη χώρα στη χρεοκοπία.

Προσδοκά να πάρει απ' αυτούς εύσημα αξιοπιστίας και γι' αυτό με "βαθύτατη θλίψη" ποδοπατεί τους ανίσχυρους, που εντούτοις, το διατηρούν με την απέλπιδα ψήφο τους στη ζωή, τινάζοντας ταυτόχρονα στα ύψη την ανεργία και τον πληθωρισμό που επιδεινώνουν με τη στασιμότητα και την ύφεση τη φτώχεια τους.

Την ίδια ώρα, το σύστημα αυτό, παρά τους ενίοτε ευχολογικούς λεονταρισμούς του, επιδεικνύει γαλατική ευγένεια στις τράπεζες και τους ισχυρούς, παραγνωρίζοντας τις συγκεκριμένες ευθύνες τους για την δημοσιονομική κατάρρευση, για την ασυδοσία και την

ακρίβεια της αγοράς, για τον εγκληματικό πλουτισμό των πάσης φύσεων μεσαζόντων, για την επενδυτική απεργία των ιδίων κεφαλαίων τους, για την εξαγωγή του πλούτου τους και την χρηματιστηριακή τους συνέργεια στα κερδοσκοπικά παιχνίδια των αγορών και την τυφλή εμπιστοσύνη τους στα καθημερινά θέσφατα των golden boys των ανεξέλεγκτων ιδιωτικών οίκων αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας κρατών, οι οποίοι με δολιότητα και αποδεδειγμένη σκοπιμότητα την βαθμολογούν σύμφωνα με τα κάθε φορά συμφέροντα των θυγατρικών και μητρικών τους εταιρειών και μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Το σύστημα "θλίβεται έως θανάτου" για την αναπόδραστη, στις "οδυνηρές για το λαό" συνέπειες αυτής της "διεθνούς οικονομικής κρίσης", "προσωρινή" εκχώρηση μέρους της "εθνικής κυριαρχίας" σε υπερεθνικούς οργανισμούς και στρουθοκαμηλίζει, μη παραδεχόμενο ότι ουσιαστικά εκχώρησε για πάντα στους κερδοσκόπους δανειστές του την κυβέρνηση της χώρας, φαλκιδεύοντας τη λαϊκή εντολή και καταργώντας θεμελιώδη ανθρώπινα, πολιτικά, κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα τα οποία κατακτήθηκαν με αγώνες και θυσίες στο διάβα της ιστορίας.

Γιατί το χρέος αντικειμενικά και νομοτελειακά θα διογκώνεται, η ύφεση, η ανεργία, η ακρίβεια, η εγκληματικότητα και η καταστολή θα μεγαλώνουν, η παιδεία, η δημόσια υγεία και η κοινωνική ασφάλιση θα συρρικνώνονται και η υλική βάση του πολιτικού συστήματος που είναι θεωρητικά ο λαός, θα οδηγείται σταδιακά από την ανησυχία και την αβεβαιότητα στην κατάθλιψη, αλλά και σε μορφές αντίστασης, αντίδρασης και μη ελεγχόμενης βίας, ενάντια στην –πολυδιάστατη και πολλές φορές με δημοκρατικό μανδύα– βία της εξουσίας.

Και τότε, σ' αυτές τις συνθήκες, ποια είναι η λύση; Τι μπορούμε να κάνουμε;

Υπάρχει ευτυχώς το προοδευτικό σε γενικές γραμμές Σύνταγμά μας, το οποίο, παρά την πρόσφατη αστοχία αναφοράς του στη "βιώσιμη" ή "αιεφόρο" ανάπτυξη, εξακολουθεί να κατοχυρώνει το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι.

Έτσι νέες συλλογικότητες είναι αναγκαίο να συγκροτηθούν απαλλαγμένες απ' τα "βαρίδια του παρελθόντος τους" (λαϊκισμό, συντεχνιασμό, μονομέρεια, ατεκμηρίωτες πολλές φορές, άδικες και μεροληπτικές διεκδικήσεις, δογματισμό, εγωισμό) και να επαναπροσδιορίσουν τη θέση τους στην πολιτική, την οικονομία και την κοινωνία και τις σχέσεις τους με την τεχνική/τεχνολογία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον.

Σ' αυτόν τον επαναπροσδιορισμό δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε όλοι τις συγκεκριμένες μεγαλύτερες ή μικρότερες ευθύνες μας, τις οποίες και θα πρέπει να αναλάβουμε.

Μαχόμενοι πάντα ασυμβίβαστα τη βαρβαρότητα του νεοφιλελευθερισμού και της ασυδοσίας των αγορών, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι, π.χ. για τον υπέρμετρο δανεισμό της χώρας, πέρα από τις τεράστιες ευθύνες των κυβερνήσεων και αντιπολιτεύσεων υπάρχουν ευθύνες και θα πρέπει να καταλογιστούν αλλά και να αναληφθούν από όσους συστηματικά φοροδιαφεύγουν, εισφοροδιαφεύγουν και συσσωρεύουν πλούτο παρανομώντας σ' όλα τα επίπεδα, όντας πάντα στο απυρόβλητο από το κράτος και τους ελεγκτικούς μηχανισμούς του, παρά τις αποκοιμιστικές για την κοινή γνώμη επικοινωνιακές και μόνο σχετικές πομπόλυγες.

Για τον υπέρμετρο δανεισμό της χώρας υπάρχουν όμως ευθύνες και για όσους δεν εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, για όσους εκμαυλίζονται εύκολα και χειραγωγούνται απ' το χρηματοπιστωτικό σύστημα, τα Μ.Μ.Ε και τις επιταγές του lifestyle σε πέρα απ' τις δυνατότητές τους απόκτηση καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών, για όσους μεγαλοαγρότες διασπαθίζουν χωρίς να χρειάζεται τα πολύτιμα υδατικά διαθέσιμα και καρπούνται επιχορηγήσεις, επιδοτήσεις και αποζημιώσεις που δεν δικαιούνται, για όσους εισπράττουν για πολλά χρόνια τη σύνταξη του αποθανόντος πατέρα τους, για όσους συνεργούν με οποιοδήποτε τρόπο στην υπερχρέωση των ασφαλιστικών ταμείων και των νοσοκομείων, κ.λπ. και για όσους μ' άλλα λόγια, ενώ στηλιτεύουν μεγαλόφωνα την υπαρκτή

αθλιότητα, την αναποτελεσματικότητα, την διαπλοκή και τη διαφθορά του κράτους, πράττουν τα ίδια στην μεγαλύτερη ή μικρότερη αναλογικά κλίμακά τους.

Αλλά ας μιλήσουμε λίγο αναλυτικότερα για την "κρίση" και τις πολυδιάστατες σχέσεις της με την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών.

Οι νεοφιλελεύθεροι και σοσιαφιλελεύθεροι πολιτικοί του συρμού, τα διαπλεκόμενα μ' αυτούς μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα και τα θυγατρικά τους μέσα μαζικής χειραγώγησης, αφού από το 1992 θεσμοποίησαν πλανητικά και θεοποίησαν το ιδεολόγημα της φερόμενης ως "βιώσιμης" ή "αιφόρου", (στην πραγματικότητα sustainable/διατηρήσιμης για τους έχοντες και κατέχοντες μόνο), ανάπτυξης (Ρόκος 2005) και τη συνακόλουθη ασυδοσία των αγορών, διαπίστωσαν με έκπληξη και ονόμασαν "βαθιά οικονομική κρίση" τις νομοτελειακές συνέπειες της αναπτυξιακής φούσκας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την αξιοποιούν κατά το δοκούν, για να διατηρήσουν και να αυξήσουν την κερδοφορία, αλλά απόλυτα απαξιωμένη ηθικά, πολιτικά, και πολιτισμικά, εξουσία τους.

Υλική βάση τους: το τρομοκρατούμενο και αιχμάλωτο κομματικά ακροατήριό τους, οι αποχαυνωμένοι θεατές και καταναλωτές της εικονιστικής τους πραγματικότητας, οι εξαρτημένοι ψηφοφόροι τους και οι παντός καιρού και πάντα με το αζημίωτο "προοδευτικοί" διανοούμενοι. Αυτοί, ποτέ δεν μπαίνουν στον κόπο να διερευνήσουν τις αιτίες, τη φύση και το χαρακτήρα αυτής της "κρίσης", αλλά είναι έτοιμοι να "τεκμηριώσουν" με την επιστημονική τους ανεπάρκεια –κατάλληλα όμως ωραιοποιημένη από τους χορηγούς τους– τον αναπόδραστο, κατ' αυτούς, μονόδρομο εξόδου απ' αυτήν, μ' άλλα λόγια την εξοντωτική για τους άνεργους, τους πραγματικά και σκληρά εργαζόμενους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, αλλά και για κάθε τίμιο φορολογούμενο δημοσιονομική πειθαρχία.

Παράλληλα, με προκλητική βεβαιότητα ισχυρίζονται ότι η διατήρηση –και πάλι– στο απυρόβλητο των "φίλων", αλλά και των πάσης φύσεως κρατικοδίαιτων κερδοσκόπων φορο- και εισφορο-φυγάδων "επενδυτών" και των ιδιοκτητών και καρπωτών offshore ακινήτων και εταιρειών, «γιατί αυτοί "δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας"» (όταν βέβαια πάντα διασφαλίζουν τα απαραίτητα κίνητρα και τις δέουσες φορολογικές απαλλαγές), αποτελεί υποχρεωτικό σημείο διάβασης για την εξυγίανση της οικονομίας, που αυτοί σκόπιμα ή από ηλιθιότητα αρρώστησαν.

Είναι όμως αυτή η "κρίση" μόνο οικονομική; δημοσιονομική; χρηματοπιστωτική; εθνική; ευρωπαϊκή; διεθνής; ή όλα αυτά μαζί;

Φταίνε άραγε οι άνεργοι, οι εργαζόμενοι στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα για τα υπέρογκα χρέη και ελλείμματα των κρατών;

Και οι τράπεζες και τα χρηματιστήρια και οι φούσκες τους και οι κυβερνήσεις και οι αντιπολιτεύσεις και οι υπερεθνικοί οργανισμοί τους, που σπεύδουν με νεοφιλελεύθερα και/ή σοσιαφιλελεύθερα επιχειρήματα να τις διασώσουν, στο όνομα του κυρίαρχου ιδεολογήματος της "βιώσιμης" ή "αιφόρου" ανάπτυξης (Ρόκος 2003, 2005), είναι άμοιρες ευθυνών;

Και μπορεί η πράσινη οικονομία και ο πράσινος καπιταλισμός για τους νεοφιλελεύθερους, ή η ομοουσία τους "πράσινη" ανάπτυξη για τους σοσιαφιλελεύθερους και τους συνοδοιπόρους τους, να αποτελέσουν μια αξιόπιστη διέξοδο, κρατώντας απ' την "βιώσιμη", την θεοποίηση της ανταγωνιστικότητας των ανεξέλεγκτων και ασύδοτων χρηματοπιστωτικών κυρίως αγορών και την κουλτούρα της εκ γενετής επιχειρηματικότητας των πολιτών για ν' αποτελέσουν κάποτε αποδοτικούς "πωλητές", ανοίγοντας στην καινοτομία νέους δρόμους, "που θα βάλουν επιτέλους ισχυρά στο παιγνίδι την νέα γενιά των σωτήριων πράσινων παικτών της τεχνολογίας" με τις εξοντωτικές, ιδιαίτερα για τους νέους, ευέλικτες μορφές εργασίας, που διασφαλίζουν την "ανταγωνιστικότητα και την παραγωγικότητα της οικονομίας";

Η ανάπτυξη όμως, εγγενώς θετική και δημιουργική έννοια, στη θεωρία και την πράξη, δεν είναι και δεν μπορεί να είναι μόνο "ανάπτυξη της οικονομίας" ή μονοδιάστατη

"οικονομική ανάπτυξη", ή ακόμη χειρότερα "οικονομική αύξηση" ή "οικονομική μεγέθυνση", ως θεμελιακή προϋπόθεση για πρόοδο και ευημερία, όπως μηρυκάζουν οι σομόν σελίδες των κυριακάτικων φύλλων και τα ΜΜΕ, αλλά και υποστηρίζει αλαζονικά η βαθιά νυχτωμένη πλειοψηφία των οικονομολόγων/λογιστών, η οποία στραγγίζει τους ανθρώπους, τη ζωή και τη φύση, στο όραμα της μεγιστοποίησης της πίτας (κερδοφορίας) πρώτα, για να γευθεί η κοινωνία, σε μια άλλη ζωή, τους καρπούς της μ' ένα μεγαλύτερο απ' το μηδέν κομμάτι της.

Γιατί η ανάπτυξη έχει αντικειμενικά και πολιτική και πολιτισμική και κοινωνική και τεχνική/τεχνολογική και περιβαλλοντική, αλλά και πραγματικά οικονομική διάσταση, με την αληθινή της έννοια: "του συνόλου δηλαδή των θεσμικών και νομικών ρυθμίσεων και των δράσεων, στάσεων και συμπεριφορών, οι οποίες με βάση τους κανόνες της οικονομικής ηθικής στην παραγωγή και κατανάλωση υλικών αγαθών και την ικανοποίηση των υλικών αναγκών, επιδιώκουν την ευημερία μιας κοινωνίας".

Η "κρίση" λοιπόν δεν έπεσε απ' τον ουρανό το 2008 με την χρεοκοπία των μεγάλων τραπεζών και ασφαλιστικών οργανισμών των ΗΠΑ (Lehman Brothers, A.I.G. κ.λπ.) που μεταδόθηκε ως ιός σ' όλον τον κόσμο. Η πολυδιάστατη, ηθική, πολιτική, πολιτισμική, κοινωνική κρίση για την οποία αφιέρωσα σειρά άρθρων στην εφημερίδα Πρώτη το 1988, αλλά και στο Άρδην, στην Ουτοπία κ.λπ., προϋπήρξε και δημιούργησε τις προϋποθέσεις ξεσπάσματος της "κρίσης", όχι της οικονομίας, αλλά του "απελευθερωμένου" από κάθε ρύθμιση και ασύδοτου στη συνέχεια χρηματοπιστωτικού συστήματος, το οποίο με τα τοξικά του παράγωγα, με τη συνέργεια των πολιτικών υποτελών του και των εργαλείων τους, εγκιβώτισαν την "ανάπτυξη" στα όρια των αδηφάγων συμφερόντων τους, ομνύοντας για τους αφελείς στις εκ γενετής χρεωκοπημένες αλλά επιφανειακά ελκυστικές πομφόλυγες της "βιώσιμης" ή "αιφόρου" και τώρα πράσινης "ανάπτυξης".

Έτσι, η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, μ' άλλα λόγια η Ανάπτυξη που αξίζει να τη ζεις, γιατί ολοκληρώνει τις οικονομικές με τις κοινωνικές, τις πολιτικές, τις πολιτισμικές και τις κατάλληλες κάθε φορά, για κάθε τόπο, τεχνικές/τεχνολογικές δράσεις της, αναγνωρίζοντας και σεβόμενη τις θεμελιακές ουσιώδεις σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους και τις ειρηνικές, θετικές, δημιουργικές και ηθικές συνέργειές τους για μια ανθρώπινη ζωή, σ' ένα ανθρώπινο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, σ' ένα ειρηνικό και καλύτερο κόσμο, ήταν και είναι η μόνη λύση για μια πραγματικά εναλλακτική πορεία.

Και είναι ιδιαίτερα, η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ως όραμα και στόχος, αντικειμενικά ο αναμφισβήτητος μονόδρομος για τη ζωή, αλλά και για το ξαναζωντάνεμα των ορεινών περιοχών γιατί:

- σ' αυτές, αντικειμενικά, δεν έχουν την οποιαδήποτε θεωρητική και πρακτική υπόσταση έννοιες και δράσεις της δήθεν "βιώσιμης" ή "αιφόρου" ανάπτυξης του συρμού όπως η ολική ανταγωνιστικότητα, η επιχειρηματικότητα, η καινοτομία και οι ευέλικτες μορφές εργασίας, λόγω των συγκεκριμένων, εξαιρετικά οξυμένων σήμερα, συνθηκών της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας, (μεγάλο και ραγδαία εναλλασσόμενο ανάγλυφο, "νάνος", κατακερματισμένη και διεσπαρμένη γεωργική ιδιοκτησία, δυσπρόσιτο, έλλειψη τεχνικών και κοινωνικών υποδομών, φυσικοί κίνδυνοι και καταστροφές, εγκατάλειψη, γήρανση πληθυσμού, ραγδαίες και συχνά καταστροφικές κλιματικές αλλαγές και συνακόλουθες δυσμενείς επιπτώσεις, μεγάλα κόστη παραγωγής, οικονομική ασφυξία, ισοπεδωτικά ομογενοποιημένες για όλες τις ορεινές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης πολιτικές, μέτρα και δράσεις με αγοραία κριτήρια, αναγκαστική ανεργία, έλλειψη γυναικών σε πολλά ορεινά χωριά, επιβιώνουσες αναχρονιστικές κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές, κ.λπ.)
- ενώ αντίθετα, στις ορεινές περιοχές αντέχουν, επιβιώνουν στο χρόνο και τις κάθε μορφής αντιξοότητες και μπορούν ν' αποτελέσουν διαρθρωτικής σημασίας δομικά στοιχεία για την Ολοκληρωμένη τους Ανάπτυξη: η άσβεστη αγάπη για τον τόπο τους

των λίγων εναπομεινάντων κατοίκων τους και των αποδήμων τους της Ελλάδας και της διασποράς, παραδοσιακές ευτυχίες όπως η κοινοτική αλληλεγγύη, η ευρηματική και τεχνολογικά πρωτοπόρα αξιοποίηση των παραδοσιακών υλικών, προϊόντων, πολιτισμικών αγαθών και ανθρώπινων δεξιοτήτων, η παραγωγή μικρής κλίμακας εξαιρετικής ποιότητας τοπικών προϊόντων, το παρθένο ανεκτίμητο αισθητικό, φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον τους, οι παραδοσιακοί οικισμοί τους, τα ανεπηρέαστα, ακόμη, από τους ισοπεδωμένους και ομογενοποιημένους πολιτισμούς της νέας τάξης ήθη και έθιμά τους, οι εκκλησίες και τα μοναστήρια τους με τους πολύτιμους θησαυρούς τους αγιογραφίας και ξυλογλυπτικής, η ανθρώπινη κλίμακα στα μεγέθη, τις καταστάσεις και τις ποιότητές τους, η φιλόξενη διάθεση των κατοίκων τους και το ήθος, γενικότερα, η ελευθερία και οι ανοιχτοί ορίζοντες των βουνών που δεν πουλιούνται και δεν αγοράζονται.

Συνεπώς, τα χρόνια της "κρίσης", το "ήθος" των βουνών και της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης τους Ανάπτυξης, μπορούν να αποτελέσουν το τελευταίο καταφύγιο της ζωής που αξίζει να ζήσουμε, όλοι όσοι καταγόμαστε απ' αυτά, καταφεύγουμε σ' αυτά για ν' ανασάνουμε, ή παλεύουμε στο δημόσιο, τον κοινωνικό και τον ιδιωτικό τομέα, όπως και στο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. (<http://www.ntua.gr/MIRC/>) τα τελευταία δεκαεπτά χρόνια, καθώς και στο Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" (<http://www.survey.ntua.gr/main/studies/environ/envir-g.html>) τα τελευταία δεκατρία χρόνια, να ετοιμάσουμε εθελοντικά, άμισθα και όσο μπορούμε καλύτερα, τις προϋποθέσεις, αλλά και τα κατάλληλα και ολιστικά "μορφωμένα" στελέχη, τα οποία θα αφιερωθούν με ήθος, ακαδημαϊκή επάρκεια και αποτελεσματικότητα στην έρευνα, τη μελέτη και την αντιμετώπιση στην πράξη των πολυδιάστατων προβλημάτων της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος και των ορεινών περιοχών.

Συγκεκριμένα, το Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. για την προστασία και ανάπτυξη του ορεινού περιβάλλοντος και των τοπικών Ευρωπαϊκών πολιτισμών, από το 1993 δημιούργησε τις προϋποθέσεις, σχεδίασε μετά από αρχιτεκτονικό διαγωνισμό, μελέτησε, έβαλε τα θεμέλια και οικοδόμησε τις εγκαταστάσεις του στο Μέτσοβο, (με την ουσιαστική συνδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Περιφέρειας Ηπείρου), με στόχο να επιστρέψει ένα μέρος του ηθικού του χρέους στην Πατρίδα των Ιδρυτών και μεγάλων Ευεργετών του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, ως αποκεντρωμένος πόλος του, παιδείας, έρευνας, μόρφωσης και πολιτισμού στην ορεινή ακριτική Ελλάδα.

Το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. με την Επιστημονική του Επιτροπή και τους άμισθους εθελοντές συνεργάτες του, πραγματοποίησε όλα αυτά τα χρόνια σειρές ερευνών και μελετών υποδομής στα πεδία θεωρίας και πράξης της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, εμβαθύνοντας στα ιδιαίτερα ειδοποιά, χαρακτηριστικά της τα οποία την διαφορίζουν απόλυτα από τις αμφιλεγόμενες έννοιες και δράσεις του συρμού και αποτέλεσε σε μεγάλο βαθμό με την σταθερή συνδρομή από τη γέννησή του, του Εργαστηρίου Τηλεπισκόπησης του Ε.Μ.Π. και του Ιδρύματος Ανάπτυξης του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. αργότερα, το πρόπλασμα, τον προάγγελο και το ουσιαστικό θεμέλιο δημιουργίας του Διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" με την ουσιαστική συνεργασία επτά σχολών του Ε.Μ.Π.

Έτσι, το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. και το Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" από το 1997, με βάση τη διεπιστημονική μεθοδολογία ολοκληρωμένης προσέγγισης, έρευνας, μελέτης και αντιμετώπισης των αντικειμενικά πολυδιάστατων και πολύπλοκων θεμάτων και προβλημάτων του Περιβάλλοντος και της Ανάπτυξης, αλλά και των διαλεκτικών σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων της πολιτικής με την κοινωνική, πολιτισμική, οικονομική και τεχνική/τεχνολογική διάστασή τους, με τις δράσεις

τους στην Αθήνα και το Μέτσοβο, στο οποίο λειτουργεί ήδη τρία χρόνια η δεύτερη κατεύθυνση σπουδών του Δ.Π.Μ.Σ., για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών, πραγματοποίησαν με τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και φοιτήτριες Διεπιστημονικές Συλλογικές Εργασίες για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη πάνω από τριάντα νομών της χώρας, καθώς και των Ορεινών γενικότερα και των Νησιωτικών Περιοχών, αλλά και συγκεκριμένες στοχευμένες έρευνες όπως για π.χ. για τα Τζουμέρκα και μελέτες σε όλα τα επιστημονικοτεχνικά πεδία του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. Περιβάλλον και Ανάπτυξη.

Το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. πραγματοποίησε ακόμη τα πέντε του διεπιστημονικά διαπανεπιστημιακά Συνέδρια, εξέδωσε τα πρακτικά των πρώτων τεσσάρων και ανάρτησε στον δικτυακό του τόπο τα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου του.

Θα έχετε στη διάκριση του Συνεδρίου την ευκαιρία να επισκεφθείτε τη σχετική έκθεσή τους στις διπλανές μας αίθουσες.

Στους δικτυακούς τόπους του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. και του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη", καθώς και στον δικτυακό τόπο του Εργαστηρίου Τηλεπισκόπησης του Ε.Μ.Π. (<http://www.survey.ntua.gr/main/labs/rsens/>), οι ενδιαφερόμενοι συνάδελφοι μπορούν να βρουν πολλά σχετικά κείμενα, πρακτικά Συνεδρίων μας, αλλά και συγκεκριμένες αναφορές, αναλυτικές πληροφορίες και εκτεταμένη βιβλιογραφία, χρήσιμα, όχι μόνο για την έρευνα στο πεδίο της ειδικότητάς τους, αλλά και για τη δημιουργική συμμετοχή τους σε διεπιστημονικές συζητήσεις, προσπάθειες, έρευνες, σχεδιασμούς, μελέτες και έργα Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης του τόπου μας.

Θεωρώ βαθιά υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή από καρδιάς τους Πρυτάνεις του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου Καθηγητές Ν. Μαρκάτο, Θ. Ξανθόπουλο, Α. Ανδρέοπουλο και Κ. Μουτζούρη, τους Αντιπρυτάνεις Στρ. Γαλανή, Δ.-Δ. Μπαλοδήμο, Π. Κωττή και το σημερινό μας Πρύτανη Σ. Σιμόπουλο στη θητεία του ως Αντιπρύτανη, για την ουσιαστική και σταθερή στήριξή τους στις προσπάθειές μας, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να ευοδωθούν χωρίς τη βοήθεια των συναδέλφων της Επιστημονικής Επιτροπής του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. των διδασκόντων και συνεργατών του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" και ιδιαίτερα του Διευθυντή του Καθηγητή Κ. Κουτσόπουλου και του Συντονιστή της 2^{ης} Κατεύθυνσης Σπουδών Καθηγητή Δ. Καλιαμπάκου και των άξιων συναδέλφων μας και μόνιμων συνεργατών μας, του Καθηγητή Π. Ζεντέλη, του Πολ. Κολοκούση, της Μ. Βασιλείου, της Τ. Παπαγιάννη, της Ελ. Μιχαηλίδου, της Στ. Γιαννακοπούλου, της Α. Γεροντέλη, της Ε. Δημοπούλου, της Α. Δοντά, της Ν. Δολόγλου, της Ε. Γαλανού, της Φρ. Τριάντη, της Μ. Αντεπλή, του Τ. Λαμπρόπουλου και των νεότερων συνεργατών μας, Δ. Ασημιανάκη και Σ.-Μ. Κοφινά, καθώς και της ψυχής του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. στα πρώτα χρόνια λειτουργίας της 2^{ης} Κατεύθυνσης Σπουδών του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" στο Μέτσοβο Ν. Κατσουλάκου και Β. Κώτσιου, αποφοίτων του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη", οι οποίοι συμβάλλουν πλέον ουσιαστικά και στο διδακτικό και ερευνητικό έργο του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π.. Ευχαριστίες ανήκουν ακόμη και στους σταθερούς συνεργάτες μας συναδέλφους Καθηγητές Ερ. Καψωμένο, Π. Νούτσο και Βάσω Ρόκου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τον εικαστικό Τάκη Στεφάνου, αλλά και σε όλους τους εισηγητές των Συνεδρίων μας και σε σας, που με τη ζωντανή συμμετοχή σας στις εργασίες του 6^{ου} Συνεδρίου μας θα συμβάλετε ουσιαστικά στην επιτυχία του.

Σας ευχαριστώ.

Αναφορές

Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" <http://www.survey.ntua.gr/main/studies/environ/envir-g.html>

- Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. για την προστασία και ανάπτυξη του ορεινού περιβάλλοντος και των τοπικών Ευρωπαϊκών πολιτισμών <http://www.ntua.gr/MIRC/>
- Ρόκος, Δ., "Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί", στο 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 93-140, 2007.
- Ρόκος, Δ., "Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη για Ένα Ειρηνικό και Καλύτερο Κόσμο", Συλλογικός Τόμος "Περιβάλλον και Ανάπτυξη. Διαλεκτικές Σχέσεις και Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις", (Εισαγωγή - Επιμέλεια Δ. Ρόκος), Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2005.
- Ρόκος, Δ., "Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη", Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα σελ. 79-140, 2004.
- Ρόκος, Δ., "Από τη «Βιώσιμη» ή «Αειφόρο» στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη", Εκδοτικός Οίκος Α.Α.Λιβάνη, σελ. 551, Αθήνα, 2003.
- Ρόκος, Δ., "Τεχνολογία, Πολιτισμός και Αποκέντρωση. Μια απόπειρα ολοκληρωμένης θεώρησης, προσέγγισης και ανάλυσης των πολυδιάστατων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεών τους στα επίπεδα της πολιτικής και της κοινωνίας", 2ο Διεπιστημονικό Συνέδριο "Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Τεχνολογία, Πολιτισμός και Αποκέντρωση", Ε.Μ.Πολυτεχνείο - Δήμος Μετσόβου, 3-6.6.1998, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, (πρακτικά υπό δημοσίευση), 1998 και Ουτοπία, τ.41, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2000, σελ. 121-135, Αθήνα, 2001.
- Ρόκος, Δ., "Η Διεπιστημονικότητα στην Ολοκληρωμένη Προσέγγιση και Ανάλυση της Ενότητας της Φυσικής και της Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας", στο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας "Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική", Συγκομιδή προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή Ευτ.Μπιτσάκη (επιμ. Π.Νούτσος), Εκδ. Τυπωθήτω-Γ.Δαρδάνος, σελ. 403-437, Αθήνα, 1998α.
- Ρόκος, Δ., "Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους", (Επιμέλεια), Πρακτικά, 1ο Διεπιστημονικό Συνέδριο "Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους", Ε.Μ.Πολυτεχνείο - Δήμος Μετσόβου, 5-6.5.1995, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, σελ. 742, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 1998β.
- Ρόκος, Δ., "Οι Ολοκληρωμένες Αποδόσεις της Φυσικής και της Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας και ως Θεμέλιο Ιδεολογικής Ανάδρασης." Δ' Πανελλήνιο Συνέδριο "Προβλήματα Σοσιαλισμού", Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Ε.Μ.Πολυτεχνείο 16-18.9.1994, (υπό δημοσίευση), Αθήνα, 1994.
- Ρόκος, Δ., "Ο Ρόλος του Σύγχρονου Διεπιστημονικού Τεχνικού Πανεπιστημίου". Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, τ.6, Αθήνα, Δεκέμβριος 1991α.
- Ρόκος, Δ., "Πόλεμος και Ειρήνη σήμερα. Συμβολή στην διεπιστημονική ανάλυση των αιτίων και των αποτελεσμάτων τους". Τρίτο Συνέδριο, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Δήμος Χανίων, Χανιά 1991β.
- Ρόκος, Δ., "Ο διαλεκτικός χαρακτήρας της ανάπτυξης. Ένα διεπιστημονικό μεθοδολογικό εργαλείο για την προσέγγισή της." Συνέδριο "Η διεπιστημονική προσέγγιση της Ανάπτυξης." Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1988, Επιστημονική Σκέψη, τ.44/1989 και Πρακτικά, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990.

- Ρόκος, Δ., "Φωτοερμηνεία - Τηλεπισκόπηση." Ε.Μ.Π., Εργαστήριο Τηλεπισκόπησης, Αθήνα, 1988α.
- Ρόκος, Δ., "Οι Ολοκληρωμένες Αποδόσεις της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας ως απάντηση και στο πρόβλημα των πρώτων υλών στον κόσμο." Πρακτικά Συμποσίου "Η Επιστήμη στην Κοινωνία", Ε.Ι.Ε., 9-12 Απριλίου 1986, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1988β.
- Ρόκος, Δ., "Ολοκληρωμένες Πληροφορίες Γης. Θεμέλιο για Ανάπτυξη", (Επιμέλεια), τόμοι 1 και 2, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986.
- Ρόκος, Δ., "Η συμβολή της Ολοκληρωμένης "πληροφορίας" στην πολεοδομία." Αρχιτεκτονικά Θέματα, Αθήνα, 1970.
- Ρόκος, Δ., "Ελληνικό Κτηματολόγιο με αναλυτική φωτογραμμετρία." Τεχνικά Χρονικά, τεύχος 5-6, Τ.Ε.Ε., Αθήνα, 1967.
- Παρουσίαση της αποστολής, του έργου και των δραστηριοτήτων του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. <http://www.ntua.gr/MIRC/mekde/mekde.pps>
- Sachs, Wolfgang (ed.), "The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power", Witwatersrand University Press, Johannesburg, 1992.
- United Nations Development Programme, "Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty", Oxford University Press, Oxford, 2003.
- United Nations Development Programme, "Human Development Report 2002. Deepening Democracy in a Fragmented World ", Oxford University Press, Oxford, 2002.
- United Nations Development Programme, "Human Development Report 2001. Making New Technologies Work for Human Development", Oxford University Press, Oxford, 2001.
- United Nations Development Programme, "Human Development Report 1999. Globalization with a Human Face", Oxford University Press, Oxford, 1999.
- World Commission on Environment and Development, "Our Common Future", Oxford University Press, Oxford, 1987.